

AZ ŐSZI ÜNNEPEK!¹

ÚJÉV / RAJS HÁSONO / ROS HÁSÁNÁ

Rajs Hásónó magyar fordítása: év feje, vagyis az újév. Tisri hónap első két napján, a világteremtés hagyományos évfordulóján tartjuk, amikor az Ősidők kaotikus zűrzavarából – Isten szavára – megszületett a természet harmóniája, a Világegyetem.

A zsidóság számára különleges jelentőséggel bírnak az úgynevezett Nagyünnepek. A tisri hónapjának első napjától a tizedik napig terjedő időszakot *tíz bűnbánó napnak*, vagy félelmetes napoknak nevezik. A nagyünnepi ciklus első két napja a Rajs Hásónó / Ros Hásáná, az utolsó a Jajm Kippur . Megtérés és önvizsgálat (cselekedeteink felülvizsgálása) határozzák meg az ünnepi felkészülést.

Rajs Hásónó ünnepének három másik elnevezése is ismert, Jajm töruó – a kúrtharsogás napja, Jajm házikórajn – az emlékezés napja és Jajm hádin – az ítélet napja. E nevek egyben kifejezik az ünnep lényegét.

Az ünnep eredete a Tórában megtalálható. Mózes III. könyvének 23. fejezetében olvassuk: „Szólj Izrael fiaihoz: A hetedik hónapban, a hónap elején ünnepek legyen, a harsonafúvás emléknapja és szent gyülekezet. Semmiféle nehéz munkát ne végezzetek és mutassatok be tűzáldozatot az Örökkévaló tiszteletére.” Az ünnep méltó megtartására Bibliánk munkaszünetet rendelt el. Ezeken a napokon – így tartja a hagyomány – dől el minden teremtmény sorsa.

Ünnepi szokások

Az ünnep beköszöntése előtt az édesapa megáldja a gyermekeit. Az istentisztelet utáni vacsoránál kerek bárheszt szelnek fel. Só helyett mézbe mártják, hogy az új év „édes” legyen. E szokás eredete Nehemja könyvében található „...igytok édes italokat..., mert szent nap ez Urunknak.”²

Az ember akarva-akaratlanul is elkövet bűnöket, de Rajs Hásónó a megtérés napja, Jesája próféta szavai a bűnöktől való megtisztulásra utalnak: „Ha vétkeitek bíborvörösek is

¹ Bánatból öröm – Az ünnepek világa in: Halljad Izrael, szerk, Raj Tamás, Budapest, 1990, pp.59-93.

Az elkövetkezendő fejezetekben az áskénáz és a szefárd olvasatát is jelezzük.

² Nechemja 8.10.

volnának, e napon hófehérré válnak” – ezt szimbolizálja, hogy templomainkban minden terítő fehér, a délelőtti istentiszteletek pedig a nős férfiak fehér halotti ruhát (kitlit) öltenek.

A zsinagógába lépve ugyanazokkal a szavakkal köszöntjük egymást, mint amelyeket már üdvözlőkártyán is előbb elküldtünk ismerőseinknek: „Lősonó tajvo tikoszév vőszéhoszém, vagy kszivó váhászimó tajvó. (Modern héber kiejtéssel: Lesáná tová tikátév vetéchátém. Illetve: Ketivá váchátimá tová)

(Magyarul: Boldog esztendőre légy beírva – Isten előtt a Nagy Könyvben). A válasz : gám lőmár (Akárcsak Ön.)

A középkorból ered a Táslih szertartása. Maga a szó azt jelenti: „Dobd be”. A zsidó újév első délutánján (ha szombatra esik az ünnep kezdete, akkor vasárnap) a folyóhoz, vagy állóvízhez mennek és ott elmondják a kijelölt imát. Többek között Miha próféta szavát idézzük:

וַתִּשְׁלֵיךְ בַּמַּצְלֹתַי אֶת כָּל-חַטָּאוֹתַי

„Dobd be a tenger mélyébe összes vétkeinket!³”

Ekkor zsebünkben kenyérmorzsákat dobunk a vízbe, szimbolikusan így akarunk megszabadulni a hibáktól. E hagyományos forma a víz tisztító hatására emlékeztet. Amint a test a víz által megtisztul, az Őszinte megtérésben és a bűnbánatban lelkünk válik nemesebbé. A gyerekek persze úgy értelmezik ezt a kedves szokást, hogy ilyenkor „megetetjük a halakat”.

Ünnepi istentisztelet

Az esti és délelőtti, illetve reggeli hagyományos imák liturgiai betétekkel egészülnek ki. Ezeknek az imakölteményeknek héber neve: pijut. Az elnevezés a görög poiétész szóból származik, s jelentése: vers, költemény. E formában Isten dicsőségét, vagy az ünnep jelentőségét domborítják ki. A korai pijutok, mint a versírás különleges formája, az ábécé betűit követik. A 10-11. században már olyan pijutok keletkeztek, amelyekben a ritmus és a rím egyaránt megtalálható.

A zsinagógai költészet e formája az ünnepélyesség emelését, az istentisztelet bővítését, az áhítat mélyítését szolgálja. Az imarendben különböző helyen és eltérő megnevezéssel szerepelnek.

³ וַתִּשְׁלֵיךְ בַּמַּצְלֹתַי אֶת כָּל-חַטָּאוֹתַי Micha 7.19.

Az esti és reggeli istentiszteletek egyik legfontosabb része az OVINU MÁLKÉNU / ÁVINU MÁLKÉNU. A kántor és a hívek egymás után mondják e megszólításokból és könyörgésekből álló imádságot. E hangsúlyos liturgiai betét 44 mondatból áll. Mindegyik élén ott áll a visszatérő megszólítás: OVINU MÁLKÉNU, azaz ATYÁNK KIRÁLYUNK.

Mindkét délelőtti két Tórát veszünk ki A frigyszekrényből. A tóraolvasás dallama eltér a szombatitól. Zeneiségében a megtérni kívánó ember lelkivilága szolgál meg. Az első nap tórai olvasmányában Sára őszanyánk a főszereplő, akit Isten fiúgyermekkel áldott meg, Izsákkal. Amikor különböző okok arra indították Ábrahámot, hogy másikat feleségül, Hágárt és annak fiát, Jismaélt eltávolítsa, Isten nem feledkezett meg a magukra maradtokról. A haftórai fejezetben Isten meghallgatja Hanna imáját, aki gyermeknek adott életet. Az a tanulság a két szentírási részből, hogy Isten megemlékezik rólunk, emberekről és soha el nem hagy bennünket.

Rajs Hasónó második napján olyan tórai részt olvasnak fel, amelyeknek külön nevet adott a zsidó hagyomány. Ákédász Jichok / Ákédát Jichák, azaz Izsák megkötözése. E fejezetekben arról olvashatunk, hogy Ábrahám kiállta a próbát, s alkalmasnak mutatkozott, hogy vallásunk elindítója legyen. Hősies alázatával Isten iránti feltétlen szeretetét bizonyította. Ugyancsak hitet hirdet a prófétai olvasmány, a zsidó jövő reménységét.

A nagyünnepi liturgia legkiemelkedőbb a sófárfúvás. Már a Tóra is így nevezi e napot: „KÜRTHARSOGÁS NAPJA LEGYEN NEKTEK.”⁴ Ez a hangszer kosszarvból készül, s arra az eseményre emlékeztet, hogy az első sófár az Izsákot helyettesítő kos szarvából készült. Felébreszti lelkiismeretünket, megerősíti az önvizsgálat szükségességét. Ilyenkor megfogadjuk, hogy továbbra is tisztességesen és becsületesen fogunk élni. Harmincszor csendül fel az ünnepi harsona a következő hangcsoportokban: TÖKIÓ, SÖVORIM, TÜRUÓ, TÖKIÓ, TÖKIÓ GÖDAJLÓ / TEKIÁ, SEVÁRIM, TEKIÁ, TEKIÁ GEDOLÁ

A Rajs a Hásónó nemcsak a világ teremtésének, de az emberi lélek újjászületésének is az ünnepe. Ez a gondolat ihlette a Muszáf ima három betétjét.

Az első rész amellet tesz hitet, hogy Isten nemcsak a zsidóknak, de az egész emberiségnek az uralkodója. A MÁLHUJAJSZ/MÁLCHUJOT elnevezés erre utal (jelentése: Isten királysága).

⁴ Mózes III. könyvében (23:24)

A második rész, ZIHRAJNAJSZ / ZICHRONOT (emlékezés), tíz szentírási versből vett idézettel arra utal: Isten meghatározza az emberek sorsát, hogy mindenkit érdeme szerint jutalmazzon vagy büntessen.

SAJFORAJSZ / SOFROT a harmadik egység neve. Ekkor – mint neve is mutatja – felidézük azokat az eseményeket, amelyeket a zsidó történelemben a sófár hangja kísért.

Engesztelés napja. Jajm Kippur / JOM KIPPUR

A zsidó vallás legfontosabb és legszentebb, legnagyobb ünnepe a Jajm Kippur, az Engesztelés napja. Biblikus eredetű ünnep, melynek megtartásáról Mózes III. könyvében így rendelkezik a Tóra:

אך בַּעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי וַיְדַבֵּר יְהוָה, אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר. כֹּז
הַזֶּה יוֹם הַכִּפּוּרִים הוּא, מִקְרָא-קִדְשׁ יְהוָה לָכֶם, וְעֲנִיתֶם,
אֶת-נַפְשֵׁיכֶם; וְהִקְרַבְתֶּם אֲשֶׁה, לַיהוָה עֲלֵיכֶם, לִפְנֵי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם

„És szólt az Örökkévaló Mózeshez mondván: Azonban a hetedik hónap tizedik napján van az Engesztelés napja, szent gyülekezés legyen ez nektek és sanyargassátok lelketeket... Semmi munkát ne végezzetek ugyanezen a napon, mert engesztelés napja az, hogy engesztelést szerezzetek számotokra az Örökkévaló, a ti Istenetek színe előtt... Semmi munkát ne végezzetek; örök törvény ez nemzedékeiteken át minden lakhelyeteken. Szombatok szombatja legyen az nektek és sanyargassátok lelketeket; a hónap kilencedikén este, estétől estig üljetek ünnepeket.”

A hagyomány szerint elul hónapjának elején Mózes felment a hegyre, hogy átvegye másodszer a kőtáblákat. Negyven napot töltött a Szináj hegyén és Jajm Kippur napján tért vissza a néphez. A korábbi véték megbocsájtásaként engesztelést hozott övéinek. Azóta rendelte el Isten ezeket a napokat a szeretet és a megbocsátás napjaivá, tisri hónap tizedikét pedig az Engesztelés napjává.

Ünnepi szokások

Különleges hangulata van már az ünnep előtti napnak, amelynek Erev Jajm Kippur a neve. Mindenütt nagy a készülődés, hiszen a legfontosabb ünnep közeledik. A zsidó tanítás

szerint: "Rajs Hásonó napján megiratik és Jajm Kippurkor megpecsételtetik" minden ember, minden teremtmény sorsa. Feszültség és várakozás, az áhítat óhajtása járja át ilyenkor valamennyiünket. Már a Minha imában őszinte szívvel bevalljuk bűneinket, amikor így imádkozunk: OSÁMNU / ÁSÁMNU (vétkeztünk).

Az ünnep beállta előtt összegyűl a család és ünnepi hangulatban fogyasztjuk el a bőséges vacsorát. Ez érthető, hiszen huszonöt órás böjt következik. Erre vonatkozik az Írás két szava: „...sanyargassátok lelketeket...”

Mielőtt a zsinagógába mennénk, meggyújtjuk elhunyt hozzátartozóink emlékére azt a mécsest, amelynek NÉR NŐSÓMÓ / NÉR NESÁMÁ a neve. Magyarul azt jelenti: lélekgyertya. Ezután a ház asszonya az ünnepi gyertyák fényére mondja el az áldást. Két bróhó hangzik el:

**ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם, אשר קידשנו במצוותיו וציוונו
(להדליק נר של יום הכיפורים) (אם זה גם שבת – שבת ושל)**

BORUH ÁTÓ ÁDAJNOJ ELAJHÉNU MELEH HOAJLOM ÁSER KIDSÓNÚ BÖMICVAJSZOV
VÖCIVÓNU LÖHÁDLIK NÉR SEL JAJM HÁKIPPURIM

Áldott vagy, Örökkévaló Istenónk, a világ Királya, aki megszenteltél bennünket törvényeiddel és megparancsoltad az engesztelésnap gyertyák meggyújtását.

2. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהַחַיִּינוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַיּוֹם הַזֶּה

BÓRUH ÁTO ADÁJNOJ ELAJHÉNU MELEH HOAJLOM SEHEHEJÓNU VÖKIJMONU
VÖHIGIÓNU LÁZMÁN HÁZE

Áldott vagy, Örökkévaló Istenünk, a Világ királya, aki életben tartottál és megőriztél minket, s megéretted velünk ezt a napot.

Helyesnek találjuk, ha kislányok édesanyjuk mellett saját gyertyát lobbantanak lángra. Az édesapa áldja meg gyermekeit, egész családját.

Mielőbb beköszönt az ünnep, a hagyomány szellemében minden jót kívánunk egymásnak.

Az ünnep színe a fehér. A zsinagógában ismét fehér színű a frigyszekrény takarója és a tóraolvasó asztal terítője. Közösségeinkben a férfiak hófehér halotti ruhát, kitlit öltenek, de

az asszonyok is fehér öltözetben jelenjenek meg a zsinagógában. Ezen a napon nem hordanak bőrcipőt, hanem vászon vagy gumicipőt viselnek.

Régi szokás a KÁPÓRÓ / KÁPÁRÁ szertartása: a Jajm Kippurt megelőző nap reggelé, vagy annak előestéjén a férfiak kakast, a nők tyúkot vásároltak és – engesztelésre várva – háromszor fejük fölött megforgatták. Bölcseink ezt a szokást nem helyeselték, s inkább azt javasolták, hogy a baromfi árát osszák szét a rászorulóknak között.

KOL NIDRÉ

Az ünnep előestéjét Kol nidrének hívják. Ez az elnevezés egyik legszebb imánkról nyerte a nevét. A költői szépségű szövegben kérjük a Mindenhatót, oldozzon fel fogadalmaink alól, amelyeket az elmúlt esztendő során Vele szemben nem teljesíthettünk. (Kol nidré magyarul: minden fogadalom). Az egész zsinagógai esztendő talán legfontosabb istentisztelete ez, amikor valamennyien Istenhez imádkozunk.

Az imaköpenyt, a TÁLISZT / TÁLIT, a férfiak még világosban veszik fel, majd a rabbi a frigszekrényből a Tórárt körbeviszi a templomban, miközben hangosan a következő zsoltárverset mondja többször egymás után:

אִר זָרַע לְצִדִּיק וּלְיִשְׂרָאֵל שְׂמֵחָה.

AJR ZORUÁ LÁCÁDIK ULJISRÉ LÉV SZIMHÓ / OR ZÁRUÁ LÁCÁDIK ULJISRÉ LÉV SZIMCHÁ

“Világosság árad az igazra és öröm a tiszta szívűre.”⁵

Mielőtt a Kol nidré hagyományos dallammal megszólalna, a közösség vezetői ünnepélyesen kijelentik: ezen az istentiszteleten részt vehetnek azok is, akik önként vagy kényszerből más hitre tértek. Ezt az imát Rothenburgi Rabbi Méir rendelte el a 13. században.

Ezután csendül fel az egyik legismertebb zsidó imádság, a Kol nidré, amelyről így írt egyik legkiválóbb tudósunk.

„Ebben az imában megbocsátást kérünk Istentől gyarló gyengeségünkért, meggondolatlan és elhamarkodott, *önmagunkra* vállalt fogadalmaink *kényszerű* megszegéséért. Talán azért olyan szomorú a Kol nidré dallama, mert a *magunk* törvényeit, a *magunk* korlátozásait sem vagyunk képesek megtartani. A kiejtett szó szentségének

⁵ Zsoltárok 97.11.

bizonyítéka nyilatkozik meg legnagyobb ünnepünk e levezető fohászában, amelynek dallama az egész Jajm Kippur hangulatának kifejezője.”

Jajm Kippur/ Jom Kippur napja

A reggeli sáhrisz ima után azt a szentírási részt olvassák fel, amelyben az egykori engesztelő áldozat bemutatásáról van szó. A próféta rész a böjtről és a megtérésről szól.

הָלוֹא זֶה, צוֹם אֲבֹתֵינוּ--פֶּתַח חֲרָצוֹת רָשָׁע, הַיֵּתֵר אֲגָדוֹת מוֹטָה; וְשַׁלַּח
 רְצוּצִים חֲפָזִים, וְכָל-מוֹטָה תִּנְתְּקוּ
 הָלוֹא פָּרַס לָרֵעַב לַחֲמֶךָ
 וְעֲנִיִּים מְרוּדִים תִּבְיֵא בְּיַת
 כִּי-תִרְאֶה עָרִם וְכִסִּיתוֹ, וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלֵּם

„Ez a böjt, amelyet kedvelek: ha feloldod a gonoszság bilincseit, az igaz kötelékeit, szabadon bocsátod a szorongatottat és minden jármot széttörsz; ha megszeged az éhező számára kenyeredet és a hajléktalant házádba hívod; ha ruhátlant látsz, felöltözteted és embertestvéredről nem fordulsz el...”⁶

Kötelességünk, hogy a legszentebb pillanatban, öröm vagy bánat idején ne feledkezzünk meg halottainkról. Ezért Jajm Kippurkor is felidézzük Őket: a MÁZKIR-imában emlékezünk meg elhunyt rokonaikról és a közösség halottairól, a zsidóság mártírjairól.

A muszáfban – akárcsak újévkor – most is elhangzik az UNSZÁNE TAJKEF / UNETÁNE TOKEF ima.

„Hirdessük e mai nap szentségét, hiszen fenséges és megrendítő nap ez... Bizony, Te egymagad vagy a bíró, a vádló és mindenható tanú, aki írásba veszed, pecséttel erősíted és emlékezetbe idézed mindazt, amit pedig szeretnénk feledésbe meríteni. Megnyitod az emlékezés könyvét, abból minden tettünk megszólal, hiszen saját kezünk vonása vall ellenünk.

Megszólalnak a hatalmas harsonák, utána halk hang suttogása hallik, az égi seregek is megborzonganak, reszketve, remegve szólnak: itt az Ítélet Napja... A világ minden vándora elvonul Előtted, mint seregszemle idején. Ahogy a pásztor számbaveszi nyáját, átengedve

⁶ Jesája 58. 6-8.

bárányait a botja alatt, úgy szólítod, úgy számolod, úgy veszed sorra minden élő lelkét – és megszabod életét, kimondod sorsuk ítéletét... Ám megtérés, ima és jótett széttépi a végzetet.

Dicsőség nevednek Isten, nagy türelmed és bocsánatod, hogy megtérjen a bűnös és éljen. A megtérőt várod és magadhoz öleled. Te vagy alkotójuk, ismered hát lelkük természetét. Tudod, hogy merő hús és vér az ember. Az ember porból lett és visszatér a porba, addig is küzdve küzd a létért!

Hasonlatos ő a törékeny cseréphez, az elhulló virághoz, a fonnyadó levélhez, a tűnő árnyékhoz, a foszló felhőhöz, a suhanó szellőhöz, a futó porszemhez, a röppenő álmhoz...

קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ! הָיָה צְבָאוֹת מְלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ

Szent, Szent, Szent az Örökkévaló, a seregek Ura, a mindenséget betölti az Ő dicsősége.”⁷

Régi zsidó legenda szerint a mainzi Ahram rabbi írta ezt a megható imát. A püspök – barátai unszolására – át akarta téríteni a rabbit, aki gondolkodási időt kért. Később poroszlóival magához vitette őt. Le kéne vágatnom a lábadat, amiért nem siattél hozzám – szolt. A rabbi így válaszolt: Inkább a nyelvemet vágasd ki, amiért nem azonnal utasítottalak vissza. Amramot ezután megkínózták és hazaküldték. A rabbi halála előtt Engesztelés napjának délelőttjén a templomba vitette magát, és elénekelte ezt a költeményt.

Az egykori jeruzsálemi Szentélyben ezen a napon áldozatot mutattak be. A főpapi szolgálatot így nevezték: ÁVODÁ / AVAJDÓ. Ez volt az év egyetlen olyan napja, amikor a főpap belépett a Szentek Szentélyébe. Ekkor pompás ornátusát egyszerű, fehér lenruhára cserélte fel. Az AVAJDÓ / ÁVODÁ zsinagógai változata ennek az egykori eseménynek a leírása. A szentélyben imádkozó nép Isten nevének hallatán leborult a földre. Ezért mi, késői utódok szintén letérdelünk.

Délután Jóna (Jónás) próféta története hangzik el, amely egyike a Szentírás legizgalmasabb részeinek. A könyvben – humor és líra mellett – általános emberi mondanivaló szólal meg.

Egy órával az ünnep kimenetele előtt kezdjük el a NÖILÓ-t, a záróimát, amelyet rendszeresen a rabbi mond el. Ebben az isteni ítélet megpecsételését kérjük. Végül a „kapuzárásnál” (A Nöiló szó ezt jelenti) Isten egységét valljuk:

⁷ Jesája 6.3.

שִׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, יְהוָה אֶחָד

SMÁ JISZROÉL ÁDONÁJ ELAJHÉNU ÁDONÁJ EHOD

„Halljad Izrael, az Örökkévaló a mi Istenünk, az Örökkévaló egyetlen!”